

ФІЛОСОФІЯ РЕЛІГІЇ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК2-674-048.28.

М.В. Несправа,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри ДДУВС

СПІЛЬНЕ ТА ВІДМІННЕ У БОГОСЛОВСЬКОМУ ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧОМУ ПІДХОДАХ ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАННЯ ЗАЛАГОДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Релігійні конфлікти, нажаль, є однією з ознак сучасного світу. Звісно, вони були потужним чинником протягом всієї відомої нам історії людства, однак у XXI столітті релігійні протистояння нагострюють свою інтенсивність, проявляючись навіть у тих країнах, де про подібні ексцеси не було чути десятки років. Можна звернути увагу на секулярну західну Європу, де в поліцейській статистиці нещодавно з'явилася спеціальна графа «джихадійський тероризм» [1]. Дослідники з різних галузей знань вивчають причини, сутність та перспективи розвитку релігійних конфліктів, пропонуючи своє бачення можливостей їхнього залагодження. Свої дослідження на дану тему проводять релігієзнавці, богослови, філософи, соціологи, політологи, правники, історики тощо. Нагальним стає питання об'єднання зусиль різних дослідників для вирішення цієї важливої проблеми. Однак, для того, щоб забезпечити ефективність такого об'єднання зусиль, важливим є усвідомлення специфіки внеску, який роблять представники різних галузей знань у питання осмислення релігійних конфліктів. Першою чергою це стосується таких галузей знань, як богослов'я та релігієзнавство, адже представники передусім цих дисциплін у фокусі своєї уваги мають релігійну проблематику.

Питання спільного та відмінного між дослідницькими підходами богослов'я та релігієзнавства піднімається багатьма авторами. Зокрема, К.М. Антонов [2] аналізує можливості теології як наукової спеціальності, порівнюючи її з можливостями та специфікою релігієзнавства. І.В. Кирсберг розглядає перехід релігієзнавства від дисципліни до науки, аналізуючи виклики, з якими стикається ре-

лігієзнавство на цьому шляху [3]. К.О.Польсков піддає скрупульозному аналізу питання науковості богословського методу [4]. Також важливу роботу проводять автори, які вивчають сутність релігійних конфліктів. Наприклад, В.Докаш, досліджуючи міжрелігійний діалог як фактор суспільної стабільності, приділяє увагу розгляду ефективних стратегій цього діалогу [5]. М.Ю.Зеленков досліджує політико-правові аспекти релігійних конфліктів початку ХХІ ст. [6]. З.Силаєва вивчає концептуально-методологічні підстави міждисциплінарного аналізу поняття «релігійний конфлікт» [7]. В.Ф.Федоров та М.І.Шишова досліджують стратегії примирення в етно-релігійних конфліктах [8]. Марк Юргенсмайер вивчає сутність та прояви релігійних конфліктів у сучасному світі [9].

Названі дослідники розглянули чимало важливих для нашого дослідження аспектів, утім вони не досліджували окремо питання порівняння богословського та релігієзнавчого підходів щодо дослідження питання залагодження релігійних конфліктів. У даній статті ми плануємо продовжити їхні дослідження та отримати нову і цінну в контексті релігієзнавства інформацію.

Мета нашого дослідження полягає у встановленні спільного та відмінного між богословським та релігієзнавчим підходами в осмисленні питання врегулювання релігійних конфліктів. Для досягнення цієї мети нам належить виконати три наступних завдання. По-перше, проаналізувати, чим є релігійний конфлікт для релігієзнавців та богословів. По-друге, осмислити підходи релігієзнавства та богослов'я щодо питань недопущення конфліктів. По-третє, показати спільне та розбіжне між підходами релігієзнавства та богослов'я щодо питання врегулювання релігійних конфліктів. Методологічним забезпеченням виконання цих завдань є застосування таких методів, як аналіз, а також компаративний метод.

Розглянемо питання визначення специфіки богослов'я та релігієзнавства одне до одного. Існує дуже багато тлумачень цих двох галузей знань. Тож почнемо наше дослідження з визначення нашої позиції, яку поділяємо з цього питання.

У якості орієнтиру ми використовуємо документ, який було прийнято на відомому Марбурзькому конгресі 1960 р. Відмінність між релігієзнавством та богослов'ям у цьому документі зазначено таким чином: «Релігієзнавство – це антропологічна дисципліна,

яка вивчає релігійні явища як творіння, рису та особливість людської культури ... у релігієзнавстві обговорення абсолютної цінності релігій виключається за визначенням, хоча і може бути законним в інших, цілковито незалежних дисциплінах, таких як, наприклад, богослов'я» [3, 105].

Ми вважаємо, що богослов'я та релігієзнавство по-різному розглядають близькі явища: для релігієзнавства релігійні явища є проявом культури, а для богослов'я вони прямо чи опосередковано пов'язані з абсолютною цінністю – з джерелом буття нашого, з питаннями спасіння. Безперечно, два таких різних погляди на релігійну проблематику по-різному підходять до питання релігійних конфліктів. Ми назвемо богословський та релігієзнавчий підходи різними модусами осягнення релігійної проблематики. Вони можуть перетинатися в певних вузлових моментах, однак, є неідентичними та взаємно доповнюють одне одного. Як ми вважаємо, одним з продуктивних полів цього можливого взаємного доповнення є тематика врегулювання релігійних конфліктів. І релігієзнавство, і богослов'я здатні допомогти у вирішенні цього важливого для сучасного людства питання.

Розглянемо, чим є релігійний конфлікт для релігієзнавця. Наприклад, З.Силаєва відзначає: «Релігійний конфлікт є одним з проявів соціальної взаємодії, що відбувається у вигляді протистояння, зіткнення, протиборства інтересів, поглядів та позицій релігійних суб'єктів, суспільних та політичних сил на основі релігійних мотивів, а також релігійних практик та ідеологічних і/або концептуальних підстав» [7, 233]. Неважко побачити, що з цього цитування випливає, що, аналізуючи релігійний конфлікт, релігієзнавець має справу передусім з аналізом соціальних процесів та явищ. Погляд релігієзнавства спрямований на об'єктивні дані, які можна перевірити за допомогою інструментарію таких дисциплін, як соціологія, психологія, історія тощо.

Коли релігієзнавці аналізують релігійний конфлікт, вони вказують на його прояви, які є важливими для «цього», для соціального світу – для світу подій. Наприклад, дослідник М.Ю.Зеленков стверджує, що «загальними особливостями релігійних конфліктів є «вибуховий» характер їх виникнення та жорстокість дій їх організаторів та учасників, тенденції до швидкої ескалації, тотальної мо-

білізації та використанню сторонами конфлікту всіх наявних засобів ведення боротьби, в тому числі заборонених міжнародним правом» [6, 8]. Це знов-таки об'єктивні дані, які можна зафіксувати за допомогою кількісних та якісних методів, які ми можемо інтерпретувати, уникаючи зайвого суб'єктивізму. Коли ми кажемо про релігієзнавче тлумачення конфлікту, ми говоримо про те, що ми можемо застосовувати метод спостереження, перевіряти отримані нами дані, порівнюючи їх з тим, що можна зафіксувати об'єктивними засобами. У цьому полягає специфіка релігієзнавчого розуміння сутності та проявів релігійних конфліктів.

Для богослова релігійний конфлікт може бути свідченням відходу людини від божественних настанов жити у мирі, або, наприклад, свідченням викривленого тлумачення однієї зі сторін конфлікту (або всіма сторонами) релігійних норм. Так, католицький теолог Ганс Кюнг зауважує, що релігійні конфлікти триватимуть доти, доки їхні представники не усвідомлять, що у них насправді одне віровчення [10, 247]. Представник мусульманської релігії – шейх муфтії Равіль Гайнутдін зазначає, що терористичне насилля щодо представників своєї або інших релігій роблять ті люди, які зовсім неправильно розуміють норми власної релігії [11, 326]. Богослов'я вивчає не «світ подій», а «світ норм», освячені тією чи іншою релігією норми. Якщо богослов'я звертає увагу на «світ подій», то воно робить це в розрізі аналізу узгодженості або суперечливості того, що є в «світі подій», з тим, що наявне у «світі норм» в якості зразку.

Як методологічний засіб богослов може використовувати, наприклад, герменевтику, порівнюючи те, що викладене в текстах, які для нього є священними, з поточною ситуацією, наприклад, з тим, що відбувається в межах релігійного конфлікту. Богослови використовують процедури раціональної або ірраціональної інтерпретації Священного Писання своєї релігії, шукають у давніх догматах та переданні відповіді на питання, що постали перед ними зараз. Звісно, богословський підхід характеризується більшим рівнем суб'єктивізму, ніж релігієзнавчий. Богословський підхід побудовано на довірі до священних текстів та на врахуванні настанов попередньої традиції щодо правильного способу їхнього тлумачення. Крім того, важливо наголосити, що богослов'я здійснюється

в межах певної релігійної традиції.

Отже, коли ми кажемо про специфіку розуміння релігійного конфлікту в межах релігієзнавства та богослов'я, ми маємо на увазі, що ці галузі знань осмислюють різні модуси заявленої проблематики. Релігієзнавство розглядає релігійний конфлікт з об'єктивістського боку, апелюючи до того, що відбувається «насправді» у світі подій. Богослов'я вивчає релігійний конфлікт у розрізі його відповідності нормативному прошарку тієї чи іншої релігії – тут ми маємо казати про більший ступінь суб'єктивізму інтерпретації, про залежність цієї інтерпретації від низки факторів, які значно впливають на процес осмислення богословом релігійного конфлікту.

Спробуємо розібратися в цій специфіці докладно. Поширеною є метафора, яка порівнює релігієзнавство та богослов'я як відповідно «зовнішній» та «внутрішній» погляд дослідника на релігійні процеси. Ці сфери знань є близькими, втім, вони близькі за своїм предметом, а не за позицією дослідника щодо досліджуваного поля. Релігієзнавці досліджують релігійні процеси, перебуваючи ззовні них, посідаючи роль незалежного спостерігача, а не учасника. У питанні дослідження релігійних конфліктів це особливо цінна якість, яка забезпечує малий ступінь упередженості щодо піднятих питань. Повністю уникнути цієї упередженості мабуть не можливо – адже кожна людина має свої уподобання та фобії, втім, порівняно з богословом, який є представником тієї чи іншої релігійної позиції, релігієзнавець знаходиться в позиції «зовнішнього» спостерігача, який керується переважно інтересами науки. К.М. Антонов стверджує: «Якщо теологія, будучи свого роду органом церковної самосвідомості, прагне описати релігійний досвід, притаманний певному співтовариству ніби зсередини, являє собою саморефлексією цього співтовариства, то релігієзнавство описує його ніби ззовні» [2, 77]. У межах богословського підходу неможливо повністю вийти з горизонту власної укоріненості в тій чи іншій релігії, це погляд зсередини тієї чи іншої релігійної позиції на порушену проблематику. При цьому було б неправильним зводити богослов'я тільки до апологетики. Апологетика є важливою частиною богослов'я, але не головною. Зростання богословського знання полягає насамперед у дедалі більш глибокому та ґрунтовному розумінні наявних догматів, а їх захист – це хоча і важлива, але все таки друга справа.

Дані догмати є нормативною основою тієї чи іншої релігії, і осягнення даної основи є основним завданням для богословів. Ми знаємо чимало випадків, коли богослови піддавали значному уточненню наявні в їхній релігії догмати. Як приклад можна навести позицію християнського теолога Ганса Кюнга або мусульманського теолога Абд аль-Разіка, які запропонували нові підходи щодо трактування звичних для християн та мусульман догматичних позицій.

Як твердить К.М. Антонов, на відміну від богослов'я, релігієзнавство цікавиться насамперед не нормами віровчення, а тим, як реалізуються в реальній суспільній діяльності ці нормативні структури. Богослови захищають, інтерпретують або уточнюють норми тієї чи іншої релігії. Вони є знавцями нормативного пласту релігій. Це теоретики, які знаються на ідеях, що лежать в основі релігійного вчення. Релігієзнавці спостерігають, аналізують та осмислюють процес втілення цих норм у суспільному та особистому житті віруючих. Наприклад, при осмисленні релігійного конфлікту для релігієзнавців не є головним питанням хто з учасників даного конфлікту ухилився від дотримання догматів своєї віри і таким чином є грішником, а хто є праведником, дотримуючись не лише букви, а й духу наявних норм. Релігієзнавці класифікують предмет релігійного конфлікту за різновидами її конкретного прояву – за типом суб'єктів конфлікту, за ознакою особливостей соціорелігійної життєдіяльності учасників конфліктів. Розглянемо цю специфіку на конкретному прикладі. Так, релігієзнавець З.Силаєва, аналізуючи основні особливості релігійних конфліктів, зазначає, по-перше, що вони мають комплексний характер, оскільки їх каталізатором можуть виступити не лише власне конфесійні суперечності, а й соціально-економічні, політичні, духовні тощо; по-друге, що релігійні конфлікти відрізняються високим рівнем емоцій, пристрастей, проявами ірраціональних сторін людської природи; по-третє, що вони характеризуються високою мобілізацією; по-четверте, що релігійні конфлікти мають хронічний характер, можуть бути тимчасово врегульовані, але не мають остаточного вирішення [7, 234]. Як бачимо, в жодному з цих чотирьох пунктів, названих З.Силаєвою, немає апеляції до нормативного пласту релігійного життя, до догматів учасників конфлікту. Звісно, релігієзнавці можуть спрямовувати свою дослідницьку увагу на нормативний пласт тієї чи іншої релігії, втім це не є само-

ціллю або головним аспектом їхнього розгляду релігійних процесів.

Отже, буде правильним твердити, що співпраця, взаємне доповнення здобутків богослов'я здобутками релігієзнавства і навпаки є продуктивним і логічним, зважаючи на наявні тенденції розвитку наукових знань. Ця думка набуває дедалі більше прихильників у професійних середовищах богословів та релігієзнавців. Включення богослов'я в систему світської вищої освіти України в якості спеціальності, за якою відбуваються захисти дисертацій, є одним з підтверджень цієї тези, свідченням того, що в Україні ця співпраця між релігієзнавством та богослов'ям буде розвиватися та нарощуватися і надалі. Наразі чимало дослідників вважає, що богослов'я та релігієзнавство доповнюють одне одного у розгляді піднятих питань. Наприклад, К.М. Антонов відзначає, що, не знаючи норми релігійної свідомості тої чи іншої спільноти, навряд чи можна правильно судити про форми її реальної релігійності і навпаки, розуміння норми вимагає також знання конкретного контексту її реалізації [2]. Щодо проблематики релігійних конфліктів М.Ю. Зеленков наголошує, що предметом релігійних конфліктів як правило є релігійні норми [6, 4], отже розібратися в тому чи іншому конфлікті неможливо без знання власне нормативного пласту тієї чи іншої релігії – а це царина насамперед богослов'я. Звісно, співпраця богослов'я та релігієзнавства в розгляді питань релігійних конфліктів є продуктивною.

Звісно, було б великою помилкою розглядати богослов'я в якості допоміжної дисципліни до релігієзнавчих пошуків. Богослов'я має свій власний предмет, методи та давню історію. Воно з'явилося тоді, коли поняття «наука» тлумачилося інакше, а саме, більш широко, ніж зараз. Тому, якщо розглядати богослов'я тільки з точки зору новітніх уявлень про науку, певна частина богословського знання опиняється за межами науковості. Те саме відбувається і з іншою давньою наукою – філософією, котра теж є більшим, ніж ті рамки науковості, які були встановлені теоретиками Нового часу. У випадку богослов'я незручним для сучасних критеріїв науковості є першою чергою сотеріологічні питання. Як зауважує К. Польсков: «Мета, з якою застосовуються богословський метод, є виявлення в досліджуваному явищі граничних смислів і розміщення їх в сотеріологічну перспективу» [4, 100]. Тобто, мета богослов'я лежить за межами тільки науки і навіть за межами

матеріального світу – цією метою є спасіння. Одне це показує, що богослов'я може співпрацювати з релігієзнавством, але його служницею не буде ніколи.

Розбіжності між підходами богословів та релігієзнавців легко побачити, коли йдеться про питання залагодження релігійних конфліктів. Якщо ми хочемо зрозуміти, як вгамувати конфлікт, перш за все потрібно спрямувати дослідницький інтерес на причини даного конфлікту. Знаючи причини, ми зможемо розробити пропозиції, як саме нівелювати їхню дію, як усунути деструктивний потенціал даних факторів у якнайбільшому ступені. Однак богослов'я та релігієзнавство спрямовують свій розгляд на різні аспекти релігійного конфлікту. Перше – на нормативний аспект, друге – на феноменологічний, отже, вони засвідчуватимуть різні причини релігійного конфлікту. Богослов'я зможе вказати на конфліктогенні питання, які пов'язані з нормативною сферою, релігієзнавство буде фіксувати конфліктогенні прояви в сфері емпірично сприйнятих форм релігійного життя. Отже, і пропозиції богослов'я та релігієзнавства щодо залагодження релігійних конфліктів матимуть свою специфіку.

Релігієзнавці шукають причини конфліктів в об'єктивних реаліях. Так, Зеленков зазначає, що цими причинами є «комплекс суперечностей історичного, територіального, політичного, соціально-культурного гатунку, здатний при певних умовах реалізуватися у формі конфесійного конфлікту з масованим застосуванням насилля» [6, 12]. Відповідно, в якості засобів нівелювання причин релігійного конфлікту релігієзнавці можуть запропонувати врегулювання політичних непорозумінь, що стимулюють появу релігійних конфліктів, заходи щодо покращення соціального чи правового стану тих чи інших релігійних груп тощо. Так, В.Ф. Федоров та М.І. Шишова зазначають, що практики недопущення конфліктів мають включати політичні, економічні, соціальні і гуманітарні міри, які знизили б можливість конфлікту [8, 67].

Однак, богослови вбачають причини релігійних конфліктів насамперед у питаннях, пов'язаних з дотриманням чи не дотриманням релігійних норм. І в якості засобу нівелювання причин конфлікту може йтися, наприклад, про більш помірковане тлумачення норм тієї чи іншої релігії. Звісно, це можливе в тому разі, коли богослов стоїть не на консервативних позиціях, а вважає можливим

реформувати наявні традиції тлумачення релігійних норм.

Майже сто років тому мусульманський теолог Алі Абд аль-Разік, вважаючи, що існування ідеї халіфату є деструктивною для мусульман, провів дослідження, в процесі якого доводив, що «все узаконене і заповідане мусульманам пророком – це були лише повсякденні правила поведінки та звичаї, які нічого не мало спільного з методами політичного та громадянського управління» [12, 32]. За його словами, з мусульманських норм прямо не випливає, що мусульмани мають прагнути побудови халіфату, вони цілком можуть жити за мусульманськими нормами без побудови теократичної мусульманської держави. Це була спроба нового прочитання священних для мусульман текстів з метою доведення, що релігійні норми насправді санкціонують менш конфліктогенний шлях розвитку.

Розглянемо ще один приклад, цього разу у царині християнського богослов'я. Сьогодні чимало західно-християнських теологів приділяють увагу просуванню ідеї нібито відсутності суттєвих суперечностей між різними християнськими конфесіями, а також між ісламом та іудаїзмом. На їхню думку, це єдиний засіб ліквідації причин релігійних конфліктів. Так, Ганс Кюнг намагається довести, що християнство й іслам «мають дуже велику схожість між собою у вірі» [10, 247]. За його словами, це допоможе уникнути конфліктів на релігійному ґрунті між християнами та мусульманами. Прихильники цього погляду ухвалили у 1993 році чотири моменти, які, на їхню думку, могли б стати мінімальним консенсусом для всіх провідних релігій світу. Перша норма звучить так: «Май повагу до будь-якого життя!», друга – «Дій чесним та справедливим чином!», третя – «Кажі та дій по правді!», четверта – «Майте повагу та любов одне до одного!» [10, 252]. Відомим є приклад одного християнського священика, який намагався залагодити конфлікт між мусульманами та індуїстами, апелюючи до тих норм їхніх віровчень, які закликали до миру. Цей священик супроводжував свої намагання такими словами: «Я не прошу вас не бути мусульманами або індуїстами, я прошу вас бути добрими мусульманами або добрими індуїстами» [8, 68]. У стремлінні знайти схожості між сторонами конфлікту, не ігноруючи розбіжностей, богослов'я має значний інтелектуальний потенціал.

Отже, доходимо висновків. Оскільки богословський та релігі-

єзнавчий підходи є різними модусами осягнення релігійної проблематики, їхні здобутки, по-перше, не є ідентичними, а, по-друге, здатні взаємно доповнювати одне одного. Зокрема, така співпраця богослов'я та релігієзнавства можлива в розрізі дослідження питання залагодження релігійних конфліктів.

Богослов'я осмислює релігійний конфлікт у проекції дотримання або не дотримання учасниками даного конфлікту норм та догматів їхньої релігії. Релігієзнавство розглядає релігійний конфлікт у проекції його феноменології, тобто емпірично фіксованих виявів даного конфлікту. Отже, при пошуку шляхів залагодження релігійних конфліктів, богослов'я зможе вказати на конфліктогенні питання, які пов'язані з нормативною сферою, а релігієзнавство буде аналізувати конфліктогенні прояви в сфері емпірично сприйнятих форм релігійного життя.

Відповідно, в якості засобів залагодження релігійного конфлікту релігієзнавці можуть, наприклад, запропонувати врегулювання тих політичних непорозумінь, що стимулюють появу релігійних конфліктів, або рекомендувати дії щодо покращення соціального чи правового стану тих чи інших релігійних груп тощо. Водночас богослови в даному контексті можуть вести мову, наприклад, про більш помірковане тлумачення норм тієї чи іншої релігії задля врегулювання релігійного конфлікту, що розгорівся. І перше, і друге є важливим для пошуку відповідей щодо питання врегулювання релігійних конфліктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. EU Terrorism Situation & Trend Report 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2016> (Дата доступу: 05 листопада 2017).
2. Антонов К.М. Теология как научная специальность // Вопросы философии. – 2012. – № 6. – С. 73–84.
3. Кирсберг И.В. Религиоведение: от дисциплины к науке? // Философия и культура. – 2011. – № 12. – С. 104–110.

4. *Польсков К.О.* К вопросу о научном богословском методе // Вопросы философии. - 2010. - № 7. – С. 93–101.
5. *Докаш В.* Міжрелігійний діалог як фактор суспільної стабільності // Релігія та соціум. – 2010. – № 2. – С. 120–125.
6. *Зеленков М.Ю.* Религиозные конфликты: проблемы и пути их решения в начале XXI века (политико-правовой аспект). – Воронеж : Воронежский государственный университет, 2007. – 244 с.
7. *Силаева З.* Концептуально-методологические основы междисциплинарного анализа понятия «Религиозный конфликт» // Вестник экономики, права и социологии. – 2014. – № 3. – С. 232–234.
8. *Федоров В.Ф.* Стратегии примирения в этно-религиозных конфликтах // Вестник СПбГУ. – 2010. – № 1. – С. 65–69.
9. *Juergensmeyer M.* Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence. – University of California Press, 2003. – 420 p.
10. *Кюнг Х.* Мировые религии, мир и всеобщая этика // Христианство, иудаизм и ислам: верность и открытость. – М. : Библейско-богословский институт св.апостола Андрея, 2004. – С. 239–254.
11. *Гайнутдин Р.* Об отношении к террористической акции в США // Ислам: Ответы на вызовы времени. – М. : Эксмо, 2011. – С. 326–327.
12. *Абд аль-Разиқ, А.* Проблема халифата // Отечественные записки. – 2003. – № 5. – С. 30–35.

Несправа М.В. Спільне та відмінне у богословському та релігієзнавчому підходах до дослідження питання залагодження релігійних конфліктів.

У статті аналізуються спільне та відмінне між богословським та релігієзнавчим підходами в осмисленні питання врегулювання релігійних конфліктів. Досліджено праці авторів: К.Антонов, В.Докаш, М.Зеленков, Г.Кюнг, З.Силаєва, М.Юргенсмайер та ін. Отримані висновки, що у питанні пошуку засобів врегулювання релігійних конфліктів релігієзнавчі дослідження фокусують увагу на феноменологічному шарі релігійного життя, а богослов'я – на нормативному. Доводиться, що врахування обох названих аспектів сприяє врегулюванню релігійних конфліктів.

Ключові слова: релігійний конфлікт, релігієзнавство, богослов'я, врегулювання, релігія, християнство, іслам, феноменологія конфлікту, догмат, міжрелігійний діалог.

Nesprava M. Similarities and Differences between the Approaches of Theology and Religious Studies towards Religious Conflict Resolution.

Describing similarities and differences between the approaches of theology and religious studies towards religious conflict resolution is the purpose of this study. The research analyzed works of such authors as K.Antonov, V.Dokash, M.Zelenkov, H.Küng, Z.Silaeva, M.Juergensmeyer. The study argued that in the search for solutions to religious conflicts, religious studies focus on the phenomenological level of religious life, while theology focuses on the normative one. It was shown that taking into account both aspects makes resolution of the religious conflicts more effective.

Key words: Religious conflict, religious studies, theology, conflict resolution, religion, Christianity, Islam, phenomenology of conflict, dogma, interreligious dialogue.